

1919

دانشگاه اصفهان
دانشکده علوم اداری و اقتصاد
گروه اقتصاد

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم اقتصادی
گرایش علوم اقتصادی

اندازه‌گیری سطح سرمایه اجتماعی با تأکید بر عنصر اعتماد اجتماعی

استاد راهنما:

دکتر نعمت اله اکبری
دکتر هوشنگ شجری

استاد مشاور:

دکتر محسن رنانی
دکتر علی ربانی

پژوهشگر:

محمد میثم کریمی

۱۳۸۷ / ۱۶ / ۱

مهر ماه ۱۳۸۶

۱۵۵۹۱۹

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات،
ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع
این پایان‌نامه متعلق به دانشگاه اصفهان می-
باشد.

گروه پژوهش پایان نامه
رعایت شده است
تصویبات تکمیلی دانشگاه اصفهان

دانشگاه اصفهان

دانشکده‌ی علوم اداری و اقتصاد

گروه اقتصاد

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم اقتصادی گرایش علوم اقتصادی

محمد میثم کریمی

تحت عنوان

اندازه گیری سطح سرمایه اجتماعی با تاکید بر عنصر اعتماد اجتماعی

در تاریخ ۲۸ مهرماه توسط هیئت داوران زیر بررسی و با درجه‌ی بسیار خوب به تصویب نهایی رسید.

امضاء

۱- استاد راهنمای اول پایان نامه دکتر نعمت اله اکبری با مرتبه‌ی علمی دانشیاری

امضاء

۲- استاد راهنمای دوم پایان نامه دکتر هوشنگ شجری با مرتبه‌ی علمی دانشیاری

امضاء

۳- استاد مشاور اول پایان نامه دکتر محسن رنانی با مرتبه‌ی علمی استادیاری

امضاء

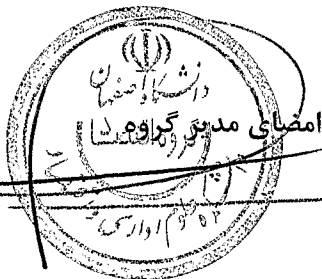
۴- استاد مشاور دوم پایان نامه دکتر علی ربانی با مرتبه‌ی علمی دانشیاری

امضاء

۵- استاد داور داخل گروه دکتر مصطفی عمادزاده با مرتبه‌ی استادی

امضاء

۶- استاد داور خارج از گروه دکتر حسن لباف با مرتبه‌ی استادیاری

سپاسگزاری:

انت کما أحب

ابتدا خداوند بزرگ را شکر می گویم و سپاس باد به انبیاء و اولیاء الهی به ویژه منجی آخرالزمان، امام دوازدهم شیعیان جهان، حضرت مهدی (عج الله تعالی فرجه الشریف) که در زمان مبارکش با مرکب انتظار مقدس به سرچشمه‌ی علم و عرفان الهی نائل گردیدم.

با تشکر از استاد راهنمای ارجمندم جناب آقای دکتر نعمت اله اکبری که افتخار آشنایی با ایشان از ابتدای تحصیلم در رشته اقتصاد مایه مباهات اینجانب بوده و درسهای زیبایی در متن زندگی از ایشان آموخته ام و حق زیادی برگردن اینجانب دارند و در انجام این تحقیق با نقد و نظر خویش دریچه های ابهام را بر من بستند و مرا مورد لطف و راهنمایی های ارزنده خویش قرار دادند. همچنین با تشکر از استاد راهنمای دومم آقای دکتر هوشنگ شجری و سپاس فراوان دارم از اساتید مشاورم جناب آقایان دکتر محسن رنانی و دکتر علی ربانی که اینجانب را از توصیه های لازم و بسیار ارزشمند خود بهره مند کردند. همچنین تشکر دارم از دوستان عزیزم آقایان سید محمود حسینی امیری، جواد ابراهیمیان، دکتر مصطفی کریم زاده، دکتر زین العابدین صادقی، میثم رحیمی، مهدی یوسفی حامد صمدی مقدم، حسن احسانی که قطعاً حمایت های مادی و معنوی آنان در روند توزیع و جمع آوری فرم های پرسشنامه و نیز درک بهتر مسائل مبتلا به تجزیه و تحلیل داده های آماری با استفاده از نرم افزار SPSS جهت استخراج نتایج مربوط به این تحقیق بسیار ثمربخش و ارزنده بوده است. بدون شک با چند کلمه نمی توان از زحمات تمامی این بزرگواران قدردانی کرد.

و تشکری ویژه دارم از پدر، مادر و همسر عزیزم، که بعد از اهل بیت (ع) زیباترین و دلنشین ترین وجود در نزد من هستند. همینطور از خانواده همسر، برادرانم و خواهرانم و دایی های عزیزم کمال تشکر و امتنان دارم.

محمد میثم کریمی

مهرماه ۱۳۸۶

تقدیم ہے:

امام حاضر (عج) وہمہ منظران ظہور ش

چکیده:

سرمایه اجتماعی به نسبت، مفهوم جدیدی است. که به تازگی وارد ادبیات علوم اقتصادی شده و توانسته است در مدت زمان کوتاهی جایگاه مناسبی در مباحث توسعه پیدا نموده و سهم بسزایی در تبیین مسائل توسعه کسب نماید. سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از مهم ترین عناصر پویای نظام اجتماعی و فرهنگی جوامع به حساب می آید و فضای ساختاری دانشگاه می تواند منتقل کننده ایده ها، ارزش ها، هنجارها و اعتماد اجتماعی با ضمانت های اجرایی موثر به دانشگاهیان باشد از این رو دانشگاه و نظام آموزش عالی به عنوان یکی از کانون های اصلی ایجاد، توسعه و ظرفیت سازی سرمایه اجتماعی در سطح جامعه محسوب می شود. سرمایه اجتماعی مفهومی کلی است که از اجزای متفاوتی تشکیل شده است. ابعاد سرمایه اجتماعی عبارتند از: اعتماد اجتماعی، ارزش های اجتماعی، امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، آگاهی و شناخت، انسجام اجتماعی و سرمایه فرهنگی. به عقیده برخی صاحب نظران، اعتماد مهمترین بعد سرمایه اجتماعی است و ابعاد دیگر را نیز تحت تاثیر قرار می دهد. اعتماد یکی از جنبه های مهم روابط انسانی است و زمینه ساز مشارکت و همکاری میان اعضای جامعه می باشد. اعتماد مبادلات را در زمینه های مختلف جامعه (شامل: اعتماد به خود، خانواده، دوستان، نهادهای رسمی و غیر رسمی و همچنین مشاغل اجتماعی)، ارزیابی گردد.

در این تحقیق، سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه های دولتی سطح شهر اصفهان (که عبارتند از: دانشگاه اصفهان، دانشگاه صنعتی، دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه هنر) تحت بررسی قرار می گیرد. و در اندازه گیری سرمایه اجتماعی، بعد اعتماد اجتماعی، مورد سنجش قرار خواهد گرفته. و توسط پرسش نامه، اعتماد دانشجویان، به لایه های مختلف جامعه، مورد بررسی قرار می گیرد.

بر اساس نتایج کلی این پژوهش ملاحظه می شود که چهار بعد اعتماد از شش بعد، که مربوط به اعتماد اجتماعی می گردد؛ شامل: اعتماد به دوستان، اعتماد به نهادهای غیر رسمی، اعتماد به نهادهای رسمی و اعتماد به مشاغل اجتماعی در بین دانشجویان در وضعیت نامطلوبی است. همچنین اعتماد دانشجویان به خود و خانواده نشان دهنده میزان اعتماد بالای دانشجویان به این دو سطح می باشد. و با توجه به تفاوت بین اعتماد اجتماعی و اعتماد شخصی و فاصله زیاد این دو کمیت، باید تدابیر لازم در جهت کاهش این فاصله، اندیشیده شود.

کلیدواژه: سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی و سرمایه انسانی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

۱	مقدمه.....
۲	۱-۱- بیان مسأله تحقیق.....
۶	۱-۱-۱- ابعاد مختلف در مطالعه سرمایه اجتماعی.....
۷	۱-۱-۲- الگو های اندازه گیری سرمایه اجتماعی.....
۱۰	۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۱۰	۳-۱- اهداف تحقیق.....
۱۱	۴-۱- سوالات و فرضیه های تحقیق.....
۱۲	۵-۱- قلمرو تحقیق.....
۱۲	۱-۵-۱- قلمرو موضوعی.....
۱۲	۲-۵-۱- قلمرو مکانی.....
۱۲	۳-۵-۱- قلمرو زمانی.....
۱۲	۶-۱- شیوه تحقیق.....
۱۲	۷-۱- تعاریف عملیاتی واژه های تحقیق.....
۱۲	۱-۷-۱- سرمایه اجتماعی.....
۱۳	۲-۷-۱- اعتماد اجتماعی.....
۱۳	۳-۷-۱- سرمایه انسانی.....
۱۳	۸-۱- خلاصه.....

فصل دوم: مروری بر ادبیات تحقیق

۱۴	مقدمه.....
۱۵	۱-۲- ادبیات نظری پژوهش.....
۱۵	۱-۱-۲- سرمایه چیست؟.....

۱۶ ۲-۱-۲ سرمایه فیزیکی - مالی
۱۶ ۳-۱-۲ سرمایه انسانی
۱۷ ۴-۱-۲ سرمایه اجتماعی
۲۰ ۱-۴-۱-۲ انواع سرمایه اجتماعی
۲۱ ۲-۴-۱-۲ سرمایه اجتماعی به مثابه یکی از مشخصه های جوامع و ملت ها
۲۳ ۳-۴-۱-۲ منشا های سرمایه اجتماعی
۲۷ ۴-۴-۱-۲ الگو های اندازه گیری سرمایه اجتماعی
۳۱ ۵-۴-۱-۲ چگونه می توانیم موجودی سرمایه اجتماعی را افزایش دهیم
۳۴ ۶-۴-۱-۲ ابعاد سرمایه اجتماعی
۳۴ ۵-۱-۲ اعتماد اجتماعی
۳۵ ۱-۵-۱-۲ مفهوم پردازای اعتماد
۳۸ ۲-۵-۱-۲ شبکه اعتماد
۳۸ ۳-۵-۱-۲ شعاع اعتماد
۴۲ ۴-۵-۱-۲ راه های ایجاد اعتماد
۴۳ ۵-۵-۱-۲ اعتماد کردن و مورد اعتماد واقع شدن
۴۸ ۶-۵-۱-۲ اعتماد سازی با افراد نا آشنا
۵۶ ۶-۱-۲ ارزش های اجتماعی - فرهنگی
۵۶ ۷-۱-۲ امنیت اجتماعی
۵۷ ۱-۷-۱-۲ مشارکت اجتماعی
۵۹ ۸-۱-۲ آگاهی و شناخت
۵۹ ۹-۱-۲ انسجام اجتماعی
۶۰ ۱۰-۱-۲ سرمایه فرهنگی
۶۰ ۱۱-۱-۲ سرمایه اجتماعی و علم اقتصاد
۶۰ ۱-۱۱-۱-۲ سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی و توسعه اقتصاد

۲-۱۱-۱-۲- کارکرد های اقتصادی سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی.....	۶۳
۳-۱۱-۱-۲- لزوم توجه به بحث سرمایه اجتماعی و انگیزه های اقتصادی.....	۶۷
۱۲-۱-۲- آموزش عالی، اندازه گیری سطح سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی.....	۶۸
۲-۲- پیشینه پژوهش.....	۶۹
۱-۲-۲- پیشینه پژوهش خارجی.....	۶۹
۲-۲-۲- پیشینه پژوهش در ایران.....	۷۵

فصل سوم: روش تحقیق

مقدمه.....	۸۱
۱-۳- مبانی تئوری تحقیق.....	۸۲
۲-۳- نوع و روش تحقیق.....	۸۶
۳-۳- فرآیند ساخت و آزمون اولیه وسیله اندازه گیری.....	۸۶
۴-۳- جامعه آماری.....	۸۷
۵-۳- شیوه نمونه گیری و حجم نمونه.....	۸۷
۱-۵-۳- تعیین دقت احتمالی مطلوب.....	۸۷
۲-۵-۳- پیدا کردن فرمولی برای برآورد حجم نمونه.....	۸۸
۳-۵-۳- روش جمع آوری اطلاعات.....	۸۸
۴-۵-۳- ابزار جمع آوری اطلاعات.....	۸۸
۶-۳- اجزای پرسش نامه.....	۸۹
۷-۳- اعتبار و پایایی.....	۹۲
۸-۳- متغیرهای تحقیق.....	۹۳
۹-۳- روش های آماری مورد استفاده.....	۹۳
۱-۹-۳- آزمون t تک نمونه ای.....	۹۴
۲-۹-۳- آزمون t برای دو نمونه مستقل.....	۹۴

۳-۹-۳- آزمون تحلیل واریانس تک عاملی.....	۹۴
۳-۹-۴- آزمون توکی.....	۹۴
۳-۱۰- خلاصه.....	۹۵

فصل چهارم تجزیه و تحلیل داده‌ها

مقدمه.....	۹۶
۴-۱- بررسی و توصیف ویژگی‌های دموگرافیک دانشجویان.....	۹۷
۴-۱-۱- ویژگی‌های دموگرافیک دانشجویان بر حسب دانشگاه محل تحصیل.....	۹۷
۴-۱-۲- ویژگی‌های دموگرافیک دانشجویان بر حسب جنسیت.....	۹۸
۴-۱-۳- ویژگی‌های دموگرافیک دانشجویان بر حسب محل سکونت.....	۹۹
۴-۲- تجزیه و تحلیل توصیفی اعتماد دانشجویان به سطوح مختلف اجتماعی.....	۱۰۰
۴-۲-۱- تجزیه و تحلیل مربوط به ارزیابی اعتماد به خود در میان دانشجویان.....	۱۰۱
۴-۲-۲- تجزیه و تحلیل مربوط به ارزیابی اعتماد به خانواده در میان دانشجویان.....	۱۰۲
۴-۲-۳- تجزیه و تحلیل مربوط به ارزیابی اعتماد به دوستان در میان دانشجویان.....	۱۰۳
۴-۲-۴- تجزیه و تحلیل مربوط به ارزیابی اعتماد دانشجویان به نهادهای غیررسمی.....	۱۰۴
۴-۲-۴-۱- رتبه‌بندی گویه‌های اعتماد دانشجویان به نهادهای غیر رسمی.....	۱۰۶
۴-۲-۴-۵- تجزیه و تحلیل مربوط به ارزیابی اعتماد دانشجویان به نهادهای رسمی.....	۱۰۷
۴-۲-۴-۱-۵- رتبه‌بندی اهمیت پاسخ‌های اعتماد دانشجویان به نهادهای رسمی.....	۱۰۹
۴-۲-۶- تجزیه و تحلیل مربوط به ارزیابی اعتماد دانشجویان به مشاغل جامعه.....	۱۱۰
۴-۲-۶-۱- بررسی رتبه‌های میانگین اعتماد اجتماعی دانشجویان به مشاغل مختلف.....	۱۱۳
۴-۳- بررسی رتبه‌های میانگین اعتماد دانشجویان به لایه‌های مختلف اجتماعی.....	۱۱۴
۴-۴- تجزیه و تحلیل مربوط به ارزیابی سرمایه اجتماعی از دیدگاه دانشجویان.....	۱۱۵
۴-۴-۱- تجزیه و تحلیل مربوط به ارزیابی میزان اعتماد اجتماعی به تفکیک دانشگاه‌های مختلف.....	۱۱۶
۴-۴-۲- تجزیه و تحلیل مربوط به ارزیابی میزان اعتماد اجتماعی بر اساس جنسیت.....	۱۱۷

۱۱۷.....	۳-۴-۴- تجزیه و تحلیل مربوط به ارزیابی اعتماد اجتماعی دانشجویان بر اساس محل سکونت.....
۱۱۸.....	۵-۴- تجزیه و تحلیل مربوط به آزمون فرضیه‌های این تحقیق.....
۱۱۹.....	۱-۵-۴- تجزیه و تحلیل مربوط به آزمون فرضیه اول تحقیق.....
۱۲۰.....	۲-۵-۴- تجزیه و تحلیل مربوط به آزمون فرضیه دوم تحقیق.....
۱۲۰.....	۳-۵-۴- تجزیه و تحلیل مربوط به آزمون فرضیه سوم تحقیق.....
۱۲۲.....	۴-۵-۴- تجزیه و تحلیل مربوط به آزمون فرضیه چهارم تحقیق.....
۱۲۴.....	۵-۵-۴- تجزیه و تحلیل مربوط به آزمون فرضیه پنجم تحقیق.....

فصل پنجم نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۱۲۶.....	مقدمه.....
۱۲۷.....	۱-۵- خلاصه تحقیق.....
۱۲۸.....	۲-۵- نتیجه‌گیری.....
۱۳۴.....	۳-۵- محدودیت‌های تحقیق.....
۱۳۴.....	۴-۵- پیشنهادهای تحقیق.....
۱۳۶.....	۱-۴-۵- پیشنهادهایی به محققین آینده.....

پیوست‌ها

۱۳۸.....	پیوست شماره ۱ پرسش نامه.....
۱۴۴.....	پیوست شماره ۲.....
۱۴۵.....	منابع و مأخذ.....

Abstract:

Social capital is a relatively new concept which has recently entered economics literature and have been able to get a good position in development debates and get a good share in dissolving development problems. Social capital is considered as one of the most important elements of dynamism of social and cultural structure of societies and constructional atmosphere of universities could be conveyor of ideas, values, norms and social conviction alongside with efficient performance guarantees to university professors and students. Consequently, university and advanced education constitution are considered as one the most prominent centers of formation, expansion capacity building of social capitals.

Social capital is a general concept which consists of different segments. Aspects of social capitals are as follows: social conviction, social values, social security, social collaboration, knowledge and awareness, social solidarity and cultural capital .Conviction is one of the important aspects of human relationship which contributes to the cooperation and collaboration of the members of society. Conviction accelerates exchanges in various social, economical, political and cultural grounds.

In this research, social capital between students of Isfahan governmental universities is studied and in social capital measurement, social conviction aspect is evaluated and student's conviction to various layers of society is studied through questionnaires.

According to total results, it is considered that four of six dimensions of trust which are related to social trust, contains : trust to friends, trust to informal institutions, trust to formal institutions and trust to social jobs among the students are not in favorable conditions. Also students' trust to themselves and their families indicated a high amount and regarding to differences between social trust and personal trust and a high gap between these amounts, some necessary advises for decreasing this gap should be considered.

Key Words: Social Capital, Social Conviction. Human Capital

University of Isfahan
Faculty of Administrative Sciences & Economics
Department of economics

M.A. Thesis

Measuring of social capital with enfasis on social conviction
Case satdy: isfahan universites students

Supervisors:

Dr. nematollah akbari
Dr. hooshang shajari

Advisors:

Dr. mohsen renani
Dr. ali rabbani

By :

Mohammad meysam karimi

October 2007

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

سرمایه اجتماعی به نسبت، مفهوم جدیدی است. که به تازگی وارد ادبیات علوم اقتصادی شده و توانسته است در مدت زمان کوتاهی جایگاه مناسبی در مباحث توسعه پیدا نموده و سهم بسزایی در تبیین مسائل توسعه کسب نماید. کاربرد این مفهوم به تدریج از دهه ۱۹۹۰ به این سو در رساله‌ها و مقاله‌های دانشگاهی با کارهای افرادی چون جیمز کلمن، رابرت پاتنام و فرانسیس فوکویاماو نیز پیربوردیو افزایش یافت. سرمایه اجتماعی بر خلاف سرمایه مادی قابلیت انتقال ندارد و عبارتست از: روابط دوجانبه، تعامل‌ها و شبکه‌هایی است که در میان گروه‌های انسانی پدیدار می‌گردد.

از کارکردهای اقتصادی سرمایه اجتماعی می‌توان به کاهش هزینه مبادله، تسهیل برخی از مناسبات رسمی (نظیر قراردادهای سلسله‌مراتب، مقررات دیوان‌سالارانه و امثال آن)، بهبود کارایی، سرعت تبادل اطلاعات، تقویت ابتکارات و کاهش فساد اشاره کرد. در واقع اصلی‌ترین کارکرد اقتصادی سرمایه اجتماعی تسهیل هرگونه

مبادله بویژه مبادله‌های اقتصادی است و همین ویژگی است که منجر به کاهش هزینه مبادله در اقتصاد می‌شود (مرجایی، ۱۳۸۳).

بر خلاف کشورهای توسعه یافته سرمایه انسانی و به ویژه سرمایه اجتماعی در کشورهای جهان سوم هنوز مورد توجه قرار نگرفته است. این امر در بسیاری از کشورهای در حال توسعه از جمله ایران مبهم باقی مانده است. از آنجا که در ایران مطالعه زیادی در این خصوص صورت نگرفته، نیاز به مطالعه در این خصوص بیشتر احساس می‌شود.

بنابراین با توجه به نیاز و خلاء موجود در زمینه تبیین و شناسایی مفهوم سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی در حوزه پژوهش‌های علوم انسانی و به ویژه علم اقتصاد کشور، این پژوهش به بررسی و برآورد سرمایه اجتماعی با تأکید بر عنصر اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه‌های دولتی سطح شهر اصفهان اهتمام شده است.

۱-۱) بیان مسأله تحقیق

سرمایه اجتماعی از مفاهیم نوینی است که امروزه در بررسی‌های اقتصادی و اجتماعی جوامع مدرن مطرح گردیده است. طرح این رویکرد در بسیاری از مباحث اقتصادی، نشان دهنده اهمیت نقش ساختارها و روابط اجتماعی بر متغیرهای اقتصادی است. سرمایه اجتماعی عمدتاً مبتنی بر عوامل فرهنگی و اجتماعی بوده و شناسایی آن به عنوان یک نوع سرمایه چه در سطح مدیریت کلان توسعه کشورها و چه در سطح مدیریت سازمان‌ها و بنگاه‌ها می‌تواند شناخت جدیدی را از سیستم‌های اقتصادی - اجتماعی ایجاد کرده و مدیران را در هدایت بهتر سیستم‌ها یاری کند. از سرمایه اجتماعی تعاریف مختلفی ارائه گردیده است؛ یکی از تعاریف مطرح این است که سرمایه اجتماعی مجموعه هنجارهای موجود در سیستم‌های اجتماعی است که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده و موجب پایین آمدن سطح هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌گردد (فوکویاما، ۱۹۹۹). براساس این تعریف، مفاهیمی نظیر جامعه مدنی و نهادهای اجتماعی نیز دارای ارتباط مفهومی نزدیکی با سرمایه اجتماعی می‌گردند.

بانک جهانی نیز سرمایه اجتماعی را پدیده‌ای می‌داند که حاصل تاثیر نهادهای اجتماعی، روابط انسانی و هنجارها بر روی کمیّت و کیفیت تعاملات اجتماعی است و تجربه‌های این سازمان نشان داده است که این پدیده تاثیر قابل توجهی بر اقتصاد و توسعه کشورهای مختلف دارد (سعادت، ۱۳۸۳). سرمایه اجتماعی برخلاف سایر سرمایه‌ها به صورت فیزیکی وجود ندارد؛ بلکه حاصل تعاملات و هنجارهای گروهی و اجتماعی بوده و از طرف

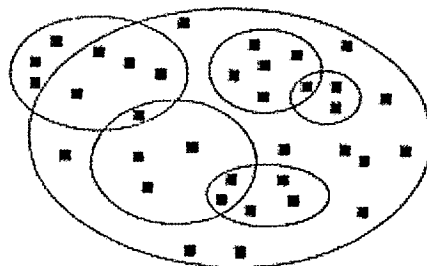
دیگر افزایش آن می‌تواند موجب پایین آمدن جدی سطح هزینه‌های اداره جامعه و نیز هزینه‌های عملیاتی سازمان‌ها گردد.

سرمایه اجتماعی را می‌توان حاصل پدیده‌های ذیل در یک سیستم اجتماعی دانست (فلورا، ۱۹۹۹):
اعتماد متقابل، تعامل اجتماعی متقابل، گروه‌های اجتماعی، احساس هویت جمعی و گروهی، احساس وجود تصویری مشترک از آینده و کار گروهی.

یکی از مفاهیم مفید در تبیین مفهوم سرمایه اجتماعی، شبکه اعتماد است. شبکه اعتماد عبارت است از گروهی که براساس اعتماد متقابل به یکدیگر، از اطلاعات، هنجارها و ارزش‌های یکسانی در تبادل‌های فی‌مابین خود استفاده می‌کنند (علوی، ۱۳۸۴). از این‌رو، اعتماد فی‌مابین نقش زیادی در تسهیل فرایندها و کاهش هزینه‌های مربوط به این گونه تبادلات دارد. شبکه اعتماد می‌تواند بین افراد یک گروه و یا بین گروه‌ها و سازمان‌های مختلف به وجود آید.

فوکویاما (۱۹۹۷) معتقد است که قبل از ورود به هر سیستم تجاری یا اجتماعی، باید اطلاعات کافی درباره شبکه‌های اعتماد موجود در آن سیستم و ویژگی‌های آن به دست آورد. زیرا اعتماد را پایه هرگونه مبادله‌های اقتصادی و اجتماعی می‌داند.

مفهوم مفید بعدی «شعاع اعتماد» است. تمامی گروه‌های اجتماعی دارای میزان خاصی از شعاع اعتمادند که به معنی میزان گستردگی دایره همکاری و اعتماد متقابل اعضای یک گروه است (علوی، ۱۳۸۴). در یک نتیجه‌گیری می‌توان گفت که هرچه یک گروه اجتماعی دارای شعاع اعتماد بالاتری باشد، سرمایه اجتماعی بیشتری نیز خواهد داشت. چنانچه یک گروه اجتماعی برون‌گرایی مثبتی نسبت به اعضای گروه‌های دیگر نیز داشته باشد، شعاع اعتماد این گروه از حد داخلی آن نیز فراتر می‌رود.
مفهوم ذکر شده را می‌توان در قالب شکل ۱ مشاهده کرد.

شکل شماره (۱-۱): شبکه‌های اعتماد

منبع: (فوکویاما، ۱۹۹۹)

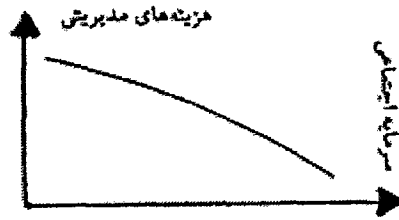
این هنجارها و تعاملات اجتماعی به این جهت به عنوان یک سرمایه و در قالب سرمایه اجتماعی تعریف می‌گردند که دارای کارکردهای اقتصادی مهمی در سیستم‌های اجتماعی هستند. سرمایه اجتماعی مناسب، قادر است تا هزینه‌های تبادلات و تعاملات مرتبط با اجتماع و سازمان‌های مختلف نظیر قراردادها، کنترل و نظارت از طریق سلسله مراتب و مقررات بوروکراتیک را در حد قابل توجهی کاهش دهد. هزینه‌های تعاملات اجتماعی و اقتصادی در گروه‌ها و سازمان‌هایی که دارای سرمایه اجتماعی بهینه‌ای نیستند، بالا است و این امر به دلیل بالا رفتن هزینه‌های نظارت و کنترل، مذاکرات و اعمال دستورالعمل‌های رسمی است (علوی، ۱۳۸۵).

هرچه سرمایه اجتماعی یک سیستم اجتماعی بالاتر باشد، موجب پایین آمدن هزینه‌های مربوط به این تعاملات رسمی می‌گردد. این امر نشان دهنده این واقعیت است که هماهنگی بین اعضای سیستم‌های اجتماعی براساس هنجارهای غیررسمی در حال تبدیل شدن به یک بحث مهم در جوامع پیشرفته است و به تدریج در حال پیدا کردن جایگاه‌های مهم‌تر در الگوهای اقتصادی نوین می‌گردد.

امروزه به این واقعیت پی برده شده است که در یک جامعه مدنی، اگر اعمال کنترل و نظارت بر بسیاری از سیستم‌های خدماتی پیچیده، براساس استانداردها و هنجارهای اجتماعی و حرفه‌ای موجود در گروه‌ها و صنف‌های مربوطه انجام شود، می‌تواند هزینه‌های نظارت بر عملیات را در مقایسه با روش‌های بوروکراتیک بسیار پایین آورد. امروزه تخصصی شدن حرفه‌های مختلف به گونه‌ای است که دیگر مدیران با استفاده از شیوه‌های نظارت رسمی و بوروکراتیک قادر به سرپرستی کارکنان متخصص خود نیستند و ایجاد و تقویت هنجارهای حرفه‌ای اثربخش در محیط‌های تخصصی دارای بهره‌وری بسیار بالاتری است (پروساک، ۲۰۰۰).

نتیجه تحقیقات انجام شده در واحدهای تحقیق و توسعه شرکت‌های موفق نشان می‌دهد که مدیریت بوروکراتیک در این واحدها، موجب بالا رفتن شدید هزینه‌های تعامل‌های کاری و کند شدن فعالیت‌ها می‌گردد و مدیریت‌های منعطف و مبتنی بر استفاده از هنجارهای حرفه‌ای، دارای نقش بسیار مؤثرتری در این واحدها هستند (پروساک، ۲۰۰۰).

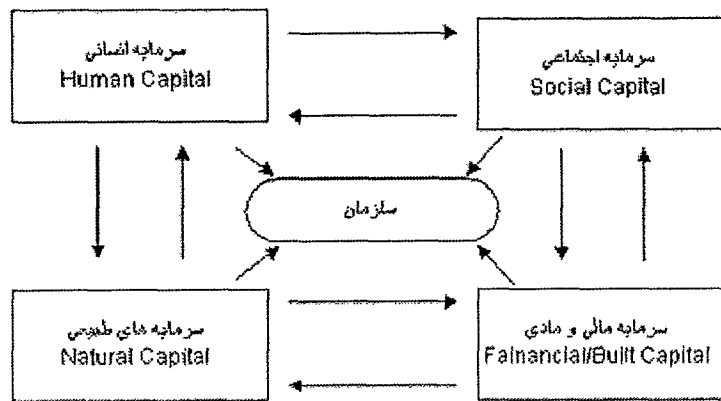
شکل شماره (۱-۲) نشان‌دهنده رابطه معکوس سرمایه اجتماعی و هزینه‌های مدیریتی مربوط مانند هزینه‌های کنترل و نظارت رسمی، ساختار بوروکراتیک، حل تعارض‌ها، هزینه‌های رایزنی و موارد مشابه است.

شکل شماره (۲-۱): سرمايه اجتماعي و هزينه هاي مديريتي

منبع : علوي، ۱۳۸۵

از دیدگاه اقتصادی می توان سرمايه اجتماعي را به عنوان يکي از انواع سرمايه هاي هر سازمان يا اجتماع در نظر گرفت. شکل (۳-۱) بيان گر ارتباط انواع سرمايه ها در يک سازمان است.

شکل شماره (۳-۱): انواع سرمايه هاي يک سازمان

منبع : علوي، ۱۳۸۵

در الگوهای گذشته، در میان انواع سرمايه ها، تنها سرمايه انساني بود که بيشتر مبتني بر تعداد تخصص ها و دانش و مهارت های نيروی انساني در سطوح مختلف کارکنان و مديران بود. اما توجه به يک سازمان به عنوان يک سيستم اجتماعي منجر به اين امر می شود که سرمايه اجتماعي نيز به عنوان نشان دهنده ارزش اقتصادي شبکه های اعتماد و کاهش دهنده هزينه های مبادله و تعامل در اين فهرست قرار گیرند. به عبارت ديگر سرمايه اجتماعي بيان گر ذخيره اقتصادي مولفه های فرهنگي و اجتماعي مابين سرمايه های انساني است.

يکي از الگوهای اندازه گيري، سرمايه اجتماعي را در سطوح مختلف مورد بحث قرار می دهد. بر اين اساس؛ سرمايه اجتماعي را می توان در دو سطح کلان و خرد مورد توجه قرار داد (کريشنا و شريدر، ۱۹۹۹).

در مجموع می توان گفت که سرمايه اجتماعي عبارت است از تأثير اقتصادي حاصل از تسهيلاتي که شبکه های اعتماد و مؤلفه های فرهنگي در يک سيستم اجتماعي را به وجود می آورند. شبکه های اعتماد علاوه بر کاهش هزينه های مديريتي، موجب می شوند که زمان و سرمايه بيشتری اختصاص به فعاليت های اصلي پيدا کرده و علاوه بر آن موجب انتقال دانش اعضای گروه ها به يکديگر شده و جريان مناسبی را از يادگيري و دانش در بين

آنها فراهم می‌سازد و این امر نیز می‌تواند در کاهش هزینه‌های مدیریتی و توسعه اجتماعی و سازمانی بسیار مؤثر باشد.

۱-۱-۱) ابعاد مختلف در مطالعه سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی را از منظرهای مختلفی می‌توان مورد مطالعه قرار داد. موارد ذیل ابعادی هستند که می‌توانند ما را در تبیین بهتر سرمایه اجتماعی یاری کنند.

۱- اعتماد اجتماعی

سؤال محوری در بررسی سرمایه اجتماعی این است که تا چه میزان به دیگران اعتماد دارید؟ این اعتماد نتیجه تعاملات اجتماعی موجود در گروه‌ها، انجمن‌ها و فعالیت‌های اجتماعی است. به خصوص اگر این اعتماد از حد فردی به سطح اجتماعی انتقال یابد. به عنوان یک سرمایه با ارزش تلقی می‌گردد. این سرمایه موجب پایین آمدن سطح هزینه‌های تعاملات اجتماعی و اقتصادی و اقدام‌های مختلف می‌گردد. افزایش اعتماد متقابل در یک شرکت می‌تواند به نحو قابل توجهی کارایی سیستم‌ها را بالا ببرد و بعضی از صاحب‌نظران مدیریت و اقتصاد، ارزش آن را برای یک سازمان از اطلاعات بالاتر می‌دانند (پروساک، ۱۹۹۹). اعتماد سهم مهمی را در بسیاری از فرایندهای سازمانی نظیر عقد قراردادهای، انجام مذاکرات و نظارت مستمر بر عمل‌کرد واحدها دارد و تلاش در جهت افزایش آن می‌تواند بسیاری از هزینه‌های مربوط به فعالیت‌های ذکر شده را کاهش و علاوه بر آن بهره‌وری سازمانی را افزایش دهد. از این‌رو اعتمادسازی در بین گروه‌ها و واحدهای مختلف یک سازمان را می‌توان یکی از مهم‌ترین وظایف یک رهبر سازمانی دانست.

۲ - مشارکت سیاسی

یکی دیگر از ابعاد سرمایه اجتماعی، میزان مشارکت شهروندان در بهبود نظام‌های سیاسی است. میزان مشارکت افراد در رأی‌گیری‌ها، مشارکت در احزاب و مشارکت در تدوین برنامه‌ها را می‌توان از این جمله دانست (علوی، ۱۳۸۵).

۳ - عضویت در گروه‌های اجتماعی

عضویت در نهادهای مدنی را می‌توان یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی دانست. نهادهای مدنی نظیر انجمن‌های صنفی، حرفه‌ای، شوراهای شهری و محلی، کتابخانه‌ها، انجمن‌های علمی و ورزشی، گروه‌های حامی محیط زیست، انجمن‌های تجاری، کشاورزی و موارد مشابه از این دسته هستند. سازمان‌دهی افراد در نهادهای مدنی موجب فرهنگ‌های صنفی و حرفه‌ای خاص در این نهادها شده و ضمن ایجاد سطح بالاتری از مشارکت و